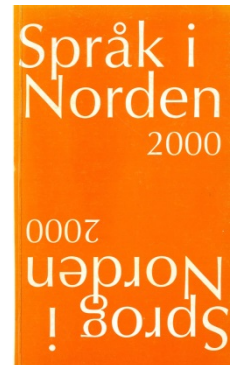

Sprog i Norden

Titel: Nordisk sprogsamarbejde – på nye betingelser
Forfatter: Jørn Lund
Kilde: Sprog i Norden, 2000, s. 104-111
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språkråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Nordisk sprogsamarbejde – på nye betingelser

Jørn Lund

Min søn har studeret et semester på University of British Columbia i Vancouver.

Indimellem slapper han af med et par danske studiekammerater; det er godt at kunne hvile i sit modersmål, at kunne udtrykke sig med alle nuancer, at forstå det underforståede. I en e-mail beskrev han den skandinaviske situation således: norske og danske studerende taler deres modersmål indbyrdes, svenske og norske gør det også, men danske og svenske taler engelsk.

Dansk og svensk

Dette sidste var både en god nyhed og en dårlig nyhed. Det er godt, at alle større skandinaviske undersøgelser af den inter-skandinaviske sprogforståelse bekræftes af virkeligheden. Men det er også trist, at svenske og danske studenter ikke kan navigere på deres modersmål, når de taler sammen. Det skyldes til dels udviklingen i dansk udtale. En lang række nye udtaletrek gør det vanskeligere for norske og svenske at identificere danske ord. Det skyldes også den interne sprogsituation i de to lande, som pga. dialekternes svækkede position har gjort mange uvante med at håndtere sprogvariation. Man står rådvild over for uventede manifestationer af ord og lyde, forstår simpelt hen ikke og giver op – i stedet for at spærre ørerne op og indarbejde nogle lydlige omsætningsmekanismer mellem eget sprog og andre beslægtede sprog, det være sig dialekter eller nabo-sprog.

Svenskerne har som bekendt nordisk bundrekord i forståelse af talt dansk og er ringere til at forstå dansk end danskere til at forstå svensk. Dette skal blot konstateres, ikke udlægges af hensyn til det gode naboskab. Lettest går fremmedordene igennem; som regel låner de skandinaviske sprog de samme fremmedord,

og reduktionerne i talesproget er ikke så markante som dem, de hjemlige ord er underkastet.

Endelig skal anføres uddannelsesvæsenernes og lærernes svigt. Nabosprogsundervisningen har ofte været løs, indtil det løsagtige, perspektiverne i nabosprogsundervisningen uklare for elever og lærere, stoffet underprioriteret.

Måske kan den svensk-danske sprogforståelse hente næring et nyt sted, i markedskræfterne. Svenskernes manglende fleksibilitet kan nemlig også skyldes en lang periode som den skandinaviske storebror, der ikke behøver ulejlige sig så meget med at forstå lillebror, men til gengæld forlanger, at han bærer det meste af kommunikationsbyrden.

Men svenskerne vil i stigende grad blive nødt til at samarbejde med naboerne på nye vilkår, ligesom man jo har åbnet sig over for EU. Danskundervisning i Sverige er eksempelvis blevet et efterspurgt kursusemne, specielt naturligvis i Øresundsregionen. På Folkeuniversitetet i Malmø blev dansk tidligere medtaget i kategorien "øvrige sprog" sammen med fx tyrkisk og arabisk. Nu er det ved at overhale tysk som det næst mest efterspurgte sprogfag efter engelsk. Også andre steder går medarbejderne på virksomheder og i organisationer til kurser på 10–40 timer for at tilegne sig dansk, og i Danmark har direktør Knud Sørensen, Den Danske Bank, landets største, foreslået, at skolerne indfører svensk på skemaet.

Nye toner. Her er det ikke de professionelle nordister, der vil fremme sprogsagen, det er erhvervsfolk med penge bag sig og initiativer foran sig. Ytringen er ikke bare aktuelt, men også principielt interessant. Mange tror, at sprogforholdene styres af sprogfolk i nævn og udvalg. Men det er kun sidste fase af styringen, der overlades til elementjonglørerne.

Sproget følger magten, og magten er i vid udstrækning økonomisk funderet. Sådan var det i middelalderen, da de nordiske sprog lod sig påvirke af hanseaternes nedertysk, sådan er det i 1900-tallets sidste halvdel, hvor amerikansk indflydelse gør sig gældende, sådan er det inden for de enkelte europæiske regioner som det nordiske sprogområde.

Sprogene i Norden

Alligevel tror jeg ikke umiddelbart på nogen hurtig forbedring af sprogforståelse eller nabosprogsundervisning, også fordi dansk, norsk og svensk ikke er de eneste sprog, der tales i Norden. Der skal i det nordiske sprogsamarbejde tages hensyn til ikke bare de andre strukturelt set nordiske sprog, færøsk og islandsk, men også til grønlandsk, samisk og finsk.

Disse sprog har samme indfødsret i det geografiske Norden som de i sproglig forstand nordiske, og de er (mindst) lige så værdifulde for de kulturer, de bærer, som de øvrige sprog i Norden, men nogen indbyrdes forståelighed mellem disse sprog eller disse sprog og de nordiske bliver der aldrig tale om. Et dybtgående sprogsamarbejde mellem alle de sprog, der tales i det geografiske Norden, lader sig ganske enkelt ikke praktisere. Samarbejdet forbliver rent symbolsk, og symbolet er oven i købet dyrekøbt, for det belaster udvekslingerne mellem de sprog, der relativt let kan udvikle en gensidig forståelighed og berige hinanden kulturelt.

Danske, norske og svenske kan hurtigt lære at tale sammen på deres modersmål, så de efter nogle ugers tilvænnning forstår hinanden. For de finsk- og islandsktalende er de centralskandinaviske sprog vanskeligere at tilegne sig. Endnu er dansk stærkt placeret på Island, men for islændingene er det navnlig læsning af det danske *skriftsprog*, der kommer i betragtning som brugssprog. Ganske vist gives der både i grundskolen og den videregående skole systematisk undervisning i dansk (eller svensk og norsk), men det er ikke let for islændinge at forstå talt dansk, navnlig ikke for de unge, og de fleste er ikke motiverede for det. Men som man har kunnet høre fx i musikquizen Kontrapunkt, er der på Island stadig kredse, hvor der tales et meget tydeligt og velformet dansk, og følelsen af en nordiske tilknytning er stadig stærk hos de ældre generationer, omend i forhold til dansk ikke ganske ublandet. I Finland er det svenske sprog vigende; det er modersmål for mindre end 5 procent,

forståeligt for nogle finsktalende, uforståeligt for mange. Norsk og (navnlig) dansk forstås kun af et mindretal, med store omkostninger.

For nylig var jeg på en forelæsningssturné på nogle finske universiteter. Målgruppen var studerende med særlig interesse for nordisk, herunder dansk. Jeg gjorde mig, belært af tidligere erfaringer, virkelig umage for at tale tydeligt. Men det meste gik faktisk hen over hovedet på tilhørerne, både pga. udtalen og ordforrådet. For overhovedet at komme igennem med budskabet måtte jeg skrue ned for ambitionsniveauet, skifte over til basic-danish og, med al respekt, udtrykke mig på en slags ufri-villigt, overtydeligt børne-tv-dansk.

Alt dette blot for at give et indtryk af, hvor vanskeligt det er at få finnerne med i det levende sprogfællesskab. Men i takt med svenskens vigende position skrues der op for entusiasmen hos de finlandsk-svensktalende. Naturligt nok, og al ære værd. De dyrker deres sprog, udvikler det gennem digtning på et kulturelt aktivitetsniveau, som vi andre må misunde dem. Men det er finsk sprog, der vinder frem i Finland, og med landets optagelse i EU flyver flere og flere hen over Skandinavien og uden om det nordiske sprogfællesskab.

Men det taler man ikke om ved de nordiske sprog møder, i hvert fald kun i mindre grupper efter det officielle program. Man er så ivrig efter at tilgodese finnerne og den lille skandinavisktalende minoritet i Finland, at man komplicerer den inter-skandinaviske kommunikation gennem tolkning eller tvinger nordiske kolleger til at bruge engelsk som forhandlingssprog i stedet for at udvikle og fastholde det naturlige sprogfællesskab mellem danske, norske og svenske. Vi sidder og bliver dårligere og dårligere til at forstå hinanden for at tilgodese nogle, der vitterlig ikke har en chance for at være med længere.

Det er bagsiden ved det kantatebelagte nordiske samarbejde, at man ikke kan tale lige ud om det, som truer fællesskabet indefra. Men hvis finnerne ønsker at være med, må de lære at tale svensk som adgangskort til det nordiske sprogfællesskab; samtidig lettes vejen til norsk og dansk. Alternativet er, at eng-

elsk bliver nordisk forhandlingssprog. Og så går ideen bag sprogsamarbejdet stort set tabt.

Men noget tyder på, at finnerne er blevet ligeglade. De frygter ikke længere den russiske bjørn og er blevet trygge ved den tyske ørn. For dem er Norden Sverige. Og de klarer sig fint uden. Det sagde den finske historiker Matti Klinge ligeud ved en nordisk kulturkonference i Paris, og det var for engangs skyld ærlig snak.

Det er synd for den skandinavisk orienterede finlandssvenske minoritet, men tiden er vist inde til, at de alene repræsenterer Finland i det nordiske samarbejde.

Sprog og kultur

Sproget er et spejl af kulturen og en organisering af virkeligheden i det mentale liv, også det ikke-sproglige; vi ser fx også i vid udstrækning i sproglige kategorier. Sit modersmål vokser man ind i, man vælger det ikke. Andre sprog kan man lære, og nogle sprog kan man spejle sig i: norske, danske og svenske spejler sig let i hinandens sprog, og i første omgang ser de en forvrængning – og forstår ikke helt. Men i løbet af få dage eller uger korrigeres billedet, man ser det særlige; det anderledes bliver tilgængeligt, variationen bliver en styrke – og en charme. Faktisk viser en sonderende undersøgelse, jeg har foretaget (i *Dansk Identitetshistorie*, bind 3, 1992 (red. Ole Feldbæk), at mange danske finder norsk sprog smukkere end dansk, en opfattelse, som nordmændene kun deler for deres egen målforms vedkommende. Svensk, bortset fra skånsk, står også i ret høj kurs, æstetisk set. Ifølge en norsk undersøgelse (Øivind Maurud: *Nabospråksforståelse i Skandinavien*, 1975) sætter danskere og især svenskere deres eget modersmål højest, og der skal oven i købet findes ikke så få nordmænd, der rangerer svensk højere end deres eget sprog.

At blive fortrolig med nabosprogene er for danskere, nordmænd, svenskere, islændinge, færinger og finlandssvenskere en udvidelse af den enkeltes sproglige og kulturelle domæne. Man

forstår bedre sit kulturelle grundlag og man udvider sin kommunikationsradius. Nøglen til dét kan man erhverve sig på få dage, og den sprogforståelse, man opnår, stikker dybere, end den man erhverver, når man tilegner sig de egentlige fremmedsprog; man bliver bedre til toner og undertoner, end hvis man i årevis står på hovedet i grammatikker for at lære engelsk, tysk, fransk – eller finsk. En sproglig cost-benefit-analyse vil vise, at det er umagen værd.

En skamplet

Derfor er sprogsamarbejde i Norden højt prioriteret – også politisk. Og derfor er det ufatteligt, at Nordisk Ministerråd for kort tid siden nedlagde Nordisk Sprogsekretariat, en lille dynamisk, effektiv og personalefattig organisation med et budget på kun 1,9 mio. om året. Nordisk Sprogsekretariat stod for udveksling af børn og unge, for uddannelse af studerende, for udarbejdelsen af nordiske ordbøger og lette nordiske konferenceparlører og foldere, så alle samfundsgrupper i Norden kunne få hjælp til det sproglige, når de mødtes. Dødsdommen blev fældet i rapporten Nordisk Nytte, der snarere burde have taget navn efter det hedengangne forsikringselskab *Nordisk liv og ulykke*.

Til gengæld bevarede man det finskdominerede Nordiske sprog- og informationscenteret i Helsingfors, ganske vist med ny (dyr) adresse og nyt institutionsnavn. Endnu lader initiativerne vente på sig. Det hele virker som en rævekage, bagt af bovflamme politikere og embedsmænd.

Det skulle vel ikke være sådan, at der er nogen i Ministerrådets korridorer, der opfatter det nordiske samarbejde som identisk med de skåltaler, de selv udbringer på skift i ritualiserede samvær? Hvis man gør det, ser tabet selvfølgelig overkommeligt ud. Vist er fælleskabet historisk funderet, og vist er der romantiske forestillinger knyttet til det nordiske fællesskab, men det centrale er, at det er en realitet i alle samfundslag. Det er ikke kun kulturfolk og konferenceløvere, der udnytter det

nordiske fællesskab. Det nordiske fællesskab omfatter alle sociale lag, danske bygningsarbejdere i Tromsø, svenske sygeplejere i Danmark, norske erhvervsfolk i Danmark, færøske studenter i Skandinavien, grønlandske geologer på Island og finske medarbejdere på gennemtræk i Nordisk Ministerråd. Det nordiske samspil er intenst. Tusindvis af mennesker tager hver dag til et nordisk naboland, titusinder tager bopæl for en årrække, nogle forelsker sig ligefrem på tværs af de nordiske sproggrænser!

Et forslag

I et kommende reorganiseret nordisk sprogsamarbejde bør det være muligt for danske, norske og svensktalende sprogfolk og sprogplanlæggere at mødes om fælles anliggender med jævne mellemrum i det samspil med færinger, islændinge, som emnerne lægger op til. Det kan også være rigtigt at samle sprogfolk, der repræsenterer alle sprogene i det geografiske Norden, men ikke med samme frekvens. Det er skadeligt ikke at tale klarsprog: danske, norske og svenske har meget at drøfte, meget at udveksle og meget at samarbejde om. Det bør man have et forum for. Der bør også være et forum for alle sprogene i Norden, men altså: et andet.

De er de politiske-økonomiske vilkår, der bestemmer, hvor meget der bliver at drøfte og udvikle. Men de lader sig i demokratiske samfund i nogen grad styre af, hvad der rører sig i befolkningen. Har man brug for og udbytte af et samspil med sine nordiske naboer, vil det aktuelle kommunikationsbehov kunne udvikle den kulturarv, der er et fælles vilkår for danskere, nordmænd og svenskere – og færinger, islændinge og svensktalende finlændere.

Det er min opfattelse, at fremtidens brugsbehov vil give nye argumenter for det nordiske sprogsamarbejde, og jeg vil svare min søn i Vancouver, at han skal overtale sine svenske studiekammerater til at tale svensk og selv tale dansk til dem. Det er en god investering, og dermed et godt argument over for netop

ham; han studerer business marketing – uden at acceptere noget nordisk afløsningsord for det.